

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

BROJ 4.

TRAVANJ 1929.

GOD XXV.

Dr. IVAN KRAJAC:

JASTREBARSKO

NARODNE PLANINE I HRVATI

Kolijevka arijske rase je u planinama centralne Azije. Tu, daleko od gradova, konačno je dovršena selekcija, koja je dala arijsku rasu sa svim njenim karakteristikama tijela i duše.

Iz te svoje planinske kolijevke su Arijci polazili i naseljavali ostale krajeve svijeta.

Jedno takovo novo središte čini se da se je stvorilo na planinama Karpatima i u okolini Krakova, odakle su po tradiciji došli i Hrvati u svoju današnju postojbinu.

Zemlja, koju su Hrvati naselili, izuzevši savsko-dravsko-dunavsku ravnicu, sva je gorovita. Tako je i historijski život Hrvata vezan o planinu. U ravnica su Hrvati tijekom svog historijskog života često stradali od tuđe zavojevačke ili mirne invazije. U gorama je ostalo njihovo narodno biće, fizički i moralno, sačuvano. Tako su planine postale i u historijskom životu Hrvatima njihovo narodno sjemenište. U našim gorama, napose u Hercegovini, do dana je današnjeg naš najljepši i najjači, najustrajniji i najmoralniji ljudski tip. Tamo je iz čakavske ikavštine izrađen naš najljepši i najdiferenciraniji štokavski i jekavski narodni govor, koji je pred više od tri i pol stoljeća već prihvatile hrvatska književnost u dalmatinskim gradovima kao književni jezik.

Iz ove naše nove narodne kolijevke su hrvatski čakavci te štokavski ikavci i ijkavci naseljavali ponovno ravnice opustjеле od tuđinske invazije, napose od Turaka, predobivali ponovo otuđene gradove itd. To nam pokazuje povijest naših Bunjevac itd.

Koliko su inače planine, dijeleći neprohodnim planinskim zidom more od kopnenog zaleda te otečavajući promet i saobraćaj, u nobile u prošlosti geografska zapreka za trajno uzdržanje jake hrvatske narodne države, toliko su ipak na ovoj cesti naroda, gdje se nalazimo, bile odlična obrana i prirodna tvrđava naroda, pa su spasile narodnu cjelinu od propasti i sačuvale do današnjeg dana kontinuitet teritorija, pučanstva i svijesti.

Tako je historijski sigurno, da je narodna planina odlučno dje-lovala i na formaciju hrvatske narodne psihe i narodnog karaktera. Odatle leži u našoj krvi više ili manje ljubav i sklonost ne samo k prirodi uopće, nego napose k domaćoj planini, leži u podsvijesti narodnoj kroz generacije ukorijenjena neodoljiva i nerazoriva veza sa rođenom grudom i kršnom liticom domaje. Naši ljudi, koji su se u Americi okućili i tamo obitelj stvorili, vraćaju se pred smrt u staru domovinu, da jošte jednom vide kršnu liticu, pod kojom su se rodili i da u krškoj vrleti jošte jednom prožive koji tjedan, a iz plodne ravnice i pitomog primorja vraćaju se često natrag u velebitski krš ili žumberačke planine i njihov mučni život.

Historijski je domaća planina dala, čini se, a svakako razvila podlogu: otvorenosti, radinosti, poštenju i strpljivosti hrvatskog narodnog karaktera; ali je ona iz Hrvata odgojila, kako je historija do danas pokazala, jednog od prvih vojnika svijeta i po junaštvu i po izdržljivosti i po samostalnosti, pogotovo u obrani rođene grude, kako svjedoče borbe s Avarima, Mongolima, Francima, Mađarima, Mlečanima, te stoljetna borba s Turcima, u kojima se je tadanje središte Hrvata odrvalo, dok su sve slavenske države Balkana pale, pa kasnije obrane od Talijana na obalama Jadrana itd.

Historijski je funkcija domaće planine, a po njoj i prirode uopće u hrvatskom narodnom životu očito velika.

Već stara hrvatska pretkršćanska narodna vjera sa svojim božanstvima i demonima, mitologijom i bogoslužjem u nazujoj je svezi sa domaćom grudom i planinom, sa obrađivanjem tla i kretanjem svijetlog južnjačkog sunca. I danas planinski vrhovi nose imena ili se mogu svesti na imena hrvatskih pretkršćanskih bogova, polu-božanstva i demona kao: Troglav, Perun, Vid, Veles, Trebić, Pribina, Bog (Sunce), Baba (Leda), Vesna, Pokola (Paklenica), Črt, Derežnik, vila, vještica. I danas je sačuvan u Bosni narodni običaj, ostatak starog bogoslužja, da narod u svečanom ruhu uoči Ilijindana izlazi na vrh planine i cijelu noć uz vatru boravi тамо, а ујутро при излазу sunca diže ruke prema mladom suncu i pada pred njim nice. I danas je sačuvan posvuda u našim krajevima sveti Vidov krijes (danasa zvan Ivanjski) itd.

Od pretkršćanskog doba stoje na vrhovima planina mjesta posvećena bogovima, koje su u kršćansko doba zamijenile kapelice kršćanskih svetaca. Tako današnje kapelice sv. Vida u Dalmaciji, koje se vežu o stara Vidova svetišta, pa današnje kapelice na vrhovima i svetačka imena vrhova danas, koja se vežu o staru pretkršćansku tradiciju.

Stari nazivi narodnog tla napose planinskog, gdje je staro nazivlje bolje sačuvano, jer nije tudinskom infiltracijom tijekom historije mijenjano ili propalo, sistematski su i logični, a stara narodna imena tla pokazuju odmah poljodjelsku i stratešku uporabivost tog tla, napose planine. Za istu vrstu terena, koja može služiti istoj narodno-obrambenoj ili gospodarskoj svrsi, opetuju se u većini slučajeva točno ista imena ili složenice istih imena. U tom narodnom nazivlju ležala je napisana narodna mudrost i dok su ta imena živjela, svaki je član naroda na svom narodnom teritoriju ma gdje bilo već iz samog imena tla znao glavne strateške ili gospodarske karakteristike tog odsječka tla. Tako u starom narodnom imenu, kao u posvećenom historijskom simbolu leži snaga, leži život tla i njegov odnos prema narodu gospodaru tog tla, leži neizbrisivi dokumenat narodne pripadnosti tog tla.

Historijski stoji, da su stari Hrvati kao narod bili potpuno svijesni o važnosti svog narodnog tla i narodne planine za svoj narodni historijski život. To dokazuje njihova autohtona prva vlastita politička organizacija na tom tlu po župama, koja se je razdioba većinom uzdržala preko pet historijskih stoljeća. Svaka hrvatska župa kao teritorijalna politička cjelina sadržavala je u sebi, većinom na periferiji, po jednu planinu, kamo se je narod za tudišnje invazije i zavojevanja sklanjao sa blagom i pokretnom imovinom. Ovdje su se ratnici sabirali iz više župa i odavle su natrag provoljivali u ravnice, da odbiju neprijatelja. Vode i rijeke nisu bile međe, nego su one protjecale stare hrvatske župe radi što povoljnijeg gospodarstva, a međe su sačinjavali hrptovi gora radi strateške važnosti toga teritorija. Tako župe: Gorička sa Žumberačkim gorama, zagrebačko-okička sa Medvednicom, zagorska sa Ivančicom, kalničko-križevačka sa Kalnikom, požeška sa Psunjem (u prekršćansko doba posvećenim Perunu), dubička sa Prosorom i Kozarom, vukovska sa Fruškom Gorom, livanjska sa Troglavom i Crnom Gorom (Vitorog), cetinjska sa Dinarom, Svilajom i Mosorom, plivanjska okružena vijencem planina, psetska dolinom Sane okružena planinskim kosama, podmorska planinskim kosama u dalmatinskom primorju, morska sa Biokovom, kninska sa Dinarom, lučka sa Južnim Velebitom, krbavska sa Plješivičkom kosom, lička sa Velebitom, gatarska sa Velebitom i Senjskim Bilom, modruško-vinodolska sa Gvozdom itd.

(Svršit će se)

PLANINA I ZDRAVLJE

(Svršetak)

O profilaktičnom djelovanju planine.

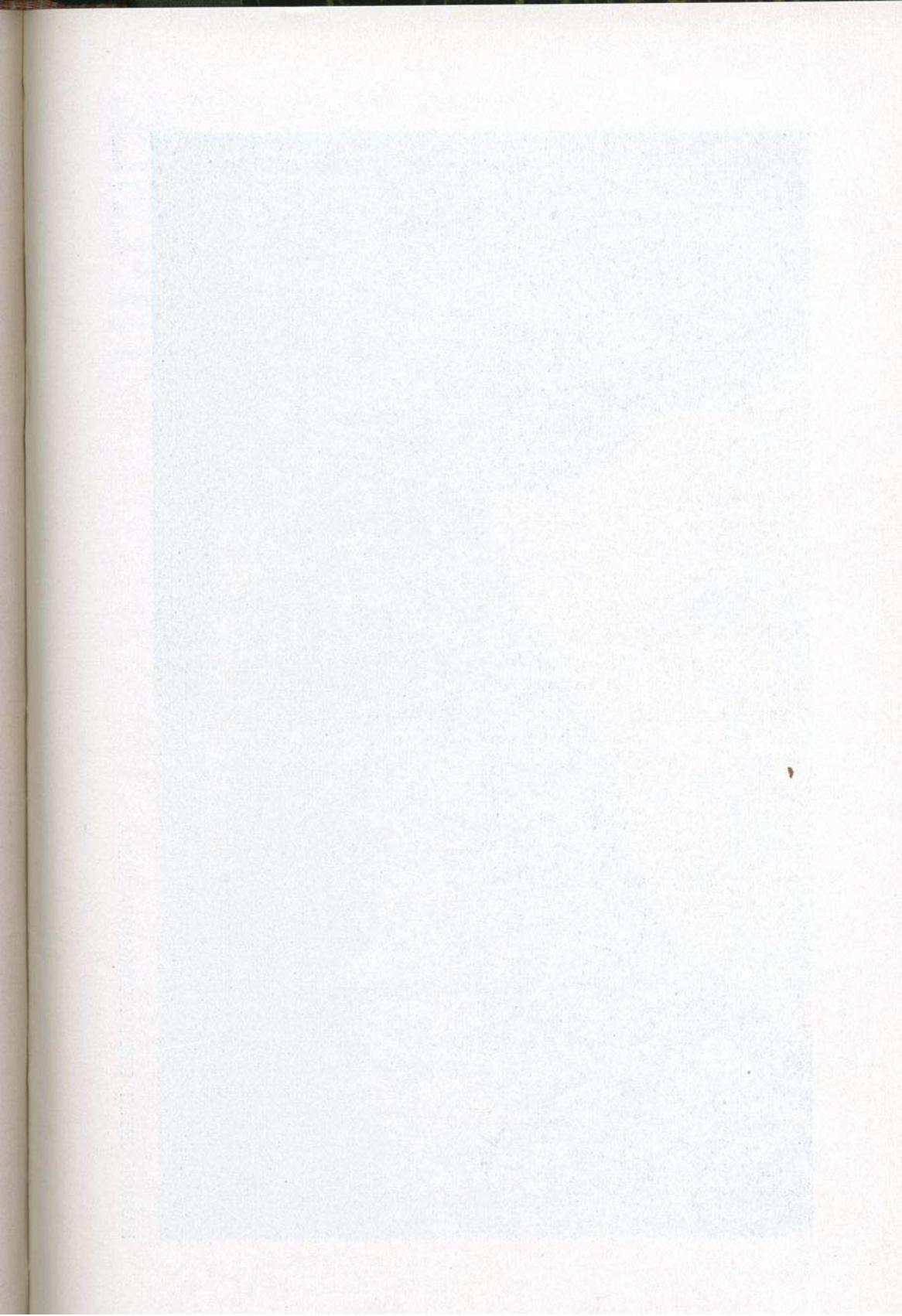
Škole u prirodi i oporavilišta. Budući da je zdravlje prva osnova kulture i kako je za život mnogo važnije očvršćavanje organizma od skupog, a često i nekorisnog liječenja, nastoji se već u ranoj mladosti iskoristiti svojstva prirode i planine, da priječe razvitak bolesti. Ide se za tim, da se već u djetinjstvu probudi ljubav prema prirodi sa što dužim boravljenjem pod vedrim nebom, jer se logično od tog očekuje etički i fiziološki odličan rezultat.

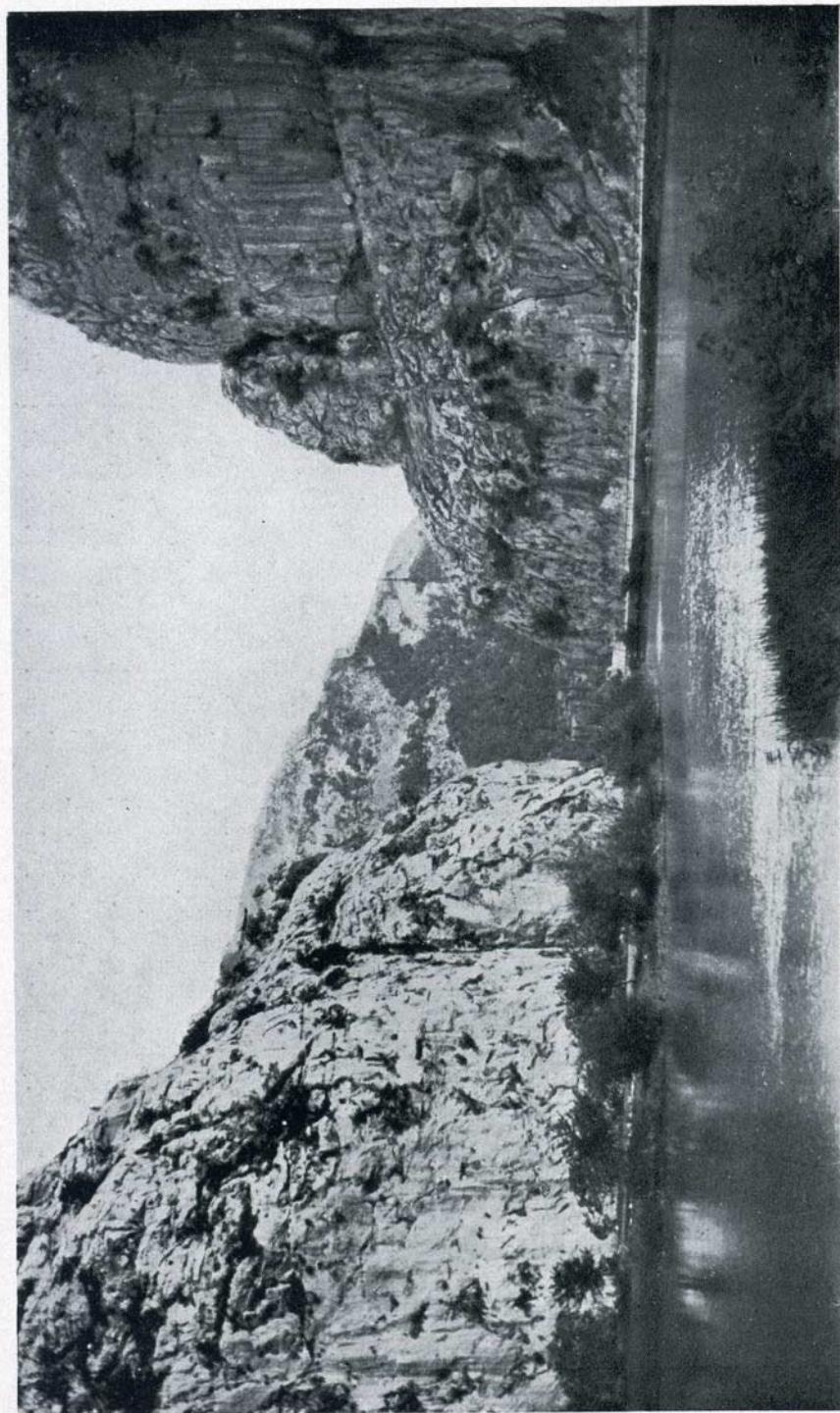
Pošto se glavna infekcija tuberkulozom (do 95% Rollier) dešava u djetinjoj dobi, to je najvažnije, da se tada organizam ojača i prijeći razorno djelovanje bolesti. Liječenje u slobodnoj prirodi, racionalno kretanje, oporavilišta i škole u prirodi i na visini za sve javne i privatne škole jesu uvjet za zdraviji naraštaj. Takova škola odgajat će pokoljenja sa higijenom duboko utisnutom u duši, pa će takav pojedinac i svoj kasniji život provoditi u tom smjeru. Ističući važnost intimne veze s prirodom, Baginski u Njemačkoj je već 1881. zagovarao takove škole. G. 1909. Dr. Neifert u Charlottenburgu podiže prvu evropsku poznatu školu u prirodi za slabu djecu, a kasnije taj sistem primaju Englezi. Ovdje možemo konstatirati, da je i kod nas na Balkanu već g. 1908. muška učiteljska škola u Jagodini podigla prve svoje poljske učionice za zdravu djecu.

Škola u prirodi za slabu djecu, pod strogom kontrolom liječnika, spaja prednost zračnog kupanja i sunčanja, te ne dopušta, da djeca za vrijeme oporavka zaostaju u naobrazbi. Mi takovih škola u nizini imamo na Lokrumu i Novom Sadu sa vrlo dobim rezultatima. Važno je pak, da se za naročite predisponirane bolesnike spoji prednost života i odgoja u prirodi sa brdskom klimom u oporavilištima na planini. U Italiji, gdje je antituberkulozna akcija i socijalna zaštita mlađeži naročito razvijena, razlikuju dječja oporavilišta prema položaju i indikacijama za pojedince u Colonia Marine i Colonia montane, t. j. primorska i planinska oporavilišta.

Kod nas postoji takova škola u Topolšici, koja nastoji, da fizički slabija djeca ne zaostaju u naobrazbi.

Planinskih oporavilišta ima i kod nas više, a spomenut ćemo oporavilište Kasindol, vlasništvo S. U. Z. O. R. (Dr. Ostojić) kod Sarajeva sa 200 kreveta prosječno. Leži na visini od 675 m, te je subalpinsko klimatsko oporavilište. Visoke planine do 2200 m brane

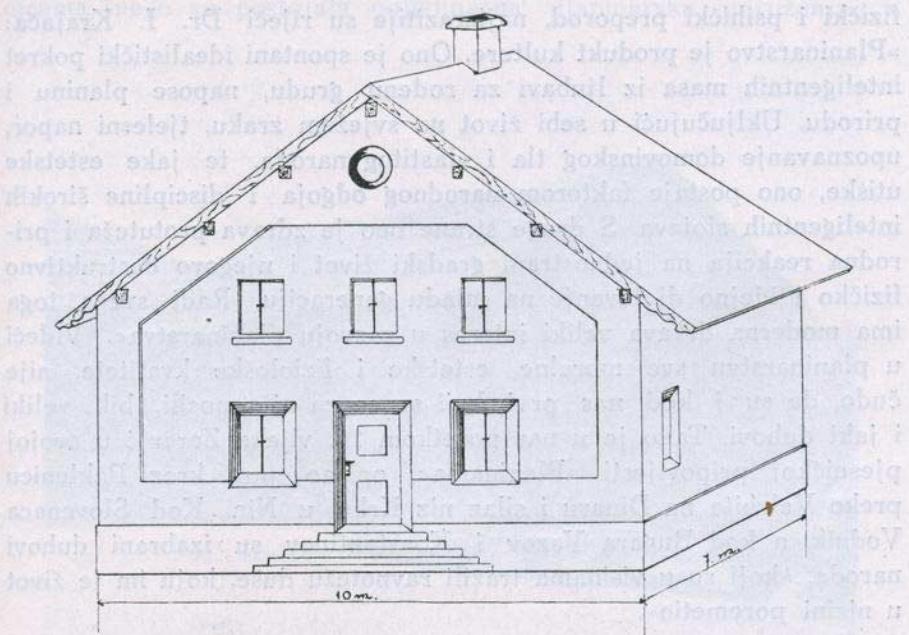
KANJON CETINE ISPOD RADMANOVA MLINA

Foto: Dr. J. Poljak

ga od vjetrova. Ima svoje gospodarstvo, gdje saraduju lakši bolesnici.

Od dječjih državnih oporavilišta spominjemo još ono u Dečanima (600 m) kao sezonsko oporavilište.

Dok mi u Dalmaciji imamo uzorno uređeno primorsko oporavilište na Lokrumu, naša oslabjela predisponirana djeca za plućnu t. b. c. (kod kojih je kontraindikacija vruće primorsko ljetno i kupanje) čekaju još na svoje brdsko oporavilište. Već dugo se predlaže podignuće takovog oporavilišta u Vrlici (400 m), koja spaja prednosti visinske klime, šume i dobre vode.

NACRT PLANINARSKOG DOMA NA VISOČICI (1619 m).

Fizički odgoj.

Dok je još Grcima bio ideal paralelni harmonični razvoj duše i tijela, srednji vijek asketstva isticao je samo dušu, a u zadnjim decenijama dolazi fizički odgoj opet lagano do svoje prave vrijednosti. Samo je još uvijek prepušten inicijativi pojedinaca, a nije racionalno shvaćen kao potreba širokih ljudskih slojeva. I ako je u zadnje vrijeme šport naročito raširen, često je neispravno shvaćen samo za zabavu i lična nadmetanja (utakmice), a kao takav može i da škodi. Samo racionalno vršen šport razmjerno sa snagom pojedinog organizma vodi do željenog cilja čvrstoće, gipkosti i okretnosti mišića, te čilosti duha. Neki športovi razvijaju jedan dio tijela

na štetu drugog ili prekomjerno vršeni imaju za posljedicu raširenje srca i pluća. Među drugima ističe se slobodno kretanje u prirodi, penjanje po planinama, naše dragو planinarstvo kao jedno od fiziološki najzgodnijih športova, jer paralelno razvija cijelo tijelo. Pojačane tjelesne funkcije jačaju sve organe, ne prelazeći moguće granice snage pojedinca. Mjesto utakmice diže etički pojam drugarstva i uzajamnog potpomaganja.

Razvoј planinarstva.

Za shvaćanje planinarstva kao pokreta, koji je od važnosti za fizički i psihički preporod, najizrazitije su riječi Dr. I. Krajača: »Planinarstvo je produkt kulture. Ono je spontani idealistički pokret inteligentnih masa iz ljubavi za rođenu grudu, napose planinu i prirodu. Uključujući u sebi život na svježem zraku, tjelesni napor, upoznavanje domovinskog tla i vlastitog naroda, te jake estetske utiske, ono postaje faktorom narodnog odgoja i discipline širokih inteligentnih slojeva. S druge strane ono je zdrava protuteža i prirodna reakcija na jednostrani gradski život i njegovo destruktivno fizičko i idejno djelovanje na mladu generaciju. Radi svega toga ima moderna država veliki interes u razvoju planinarstva«. Videći u planinarstvu sve moralne, estetske i fiziološke kvalitete, nije čudo, da su i kod nas prvi, koji su se za nj zanosili, bili veliki i jaki duhovi. Tako je u nas početkom 16. vijeka Zoranić u svojoj pjesničkoj priповijesti »Planinama«, opisao put kroz Paklenicu preko Velebita na Dinaru i silaz niz Krku u Nin. Kod Slovenaca Vodnik, a kod Bugara Vazov i Konstantinov su izabrani duhovi naroda, »koji su u visinama tražili ravnotežu duše, koju im je život u nizini poremetio«.

Prvo turističko društvo u Evropi osnovano je 1857. godine u Londonu pod imenom »Alpine club«, a to je bilo samo alpinsko akademsko društvo za istaknute naučenjake. Kasnije se slična društva, ali za šire krugove osnivaju u Švicarskoj, Italiji, Njemačkoj, Francuskoj i Austriji, pa zatim u svim ostalim zemljama.

Osvrnut ćemo se potanje na razvoj planinarstva u južnim slavenskim zemljama.

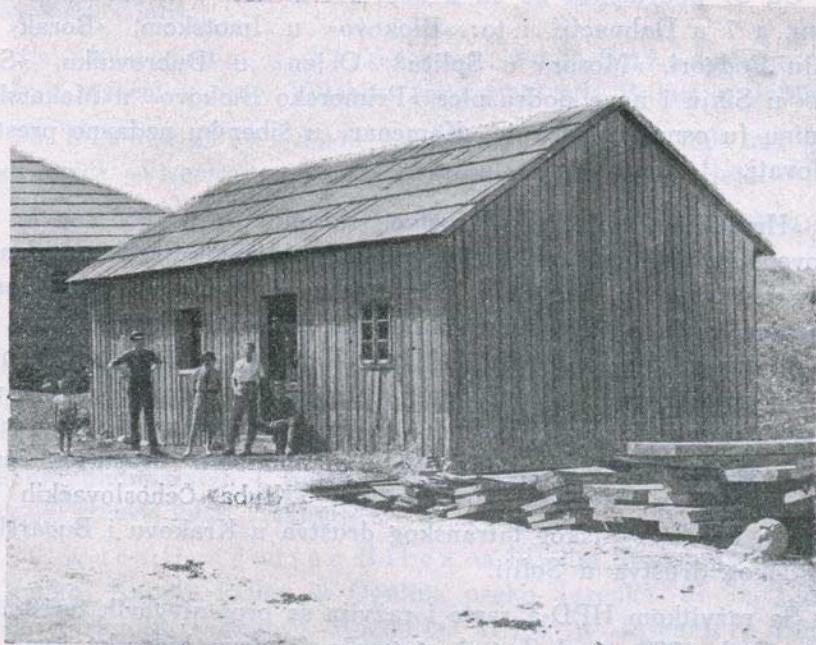
Prvo na slavenskom jugu je »Hrvatsko Planinarsko Društvo«, osnovano 1874. godine, za svečanih dana otvorenja hrvatskog sveučilišta u Zagrebu. Zahvaća maha istom 1898. godine izdavanjem »Hrvatskog Planinara«, te je od tada uvijek u napredovanju.

»Slovensko Planinarsko Društvo« osnovano je 1893. godine, a već prije rata broji oko 5000 članova, te izdaje »Planinski Vestnik.«

Rapalskim ugovorom gubi mnogo podružnica, ali unatoč tome već god. 1922. broji oko 5000 članova i preko 30 planinarskih kuća.

Bugarska već god. 1924. slavi 25-godišnjicu postanka (1899. g.) svog »Bulgarskog turističeskog družestva« sa preko 4000 članova, sa više planinarskih kuća i vrlo dobro uređivanom revijom »Bulgarski Turist«. Utemeljitelj je Konstantinov, poznati autor humorističnog »Baj Ganje«, koji je pozvao na Vitoš planinu sve ljubitelje prirode iznad 20 godina. Kad je na veliko iznenađenje došlo oko 300 ljudi, utemeljio je planinarsko društvo u Sofiji.

U Srbiji prije rata nije bilo središnje organizacije sa podružnicama, nego su postojala pojedinačna planinarska udruženja, a

KUĆA HPD-a NA JELENJU GORNJEM (882 m).

Foto: M. Malnar

na sveučilištu u Beogradu postojalo je »Srpsko planinsko društvo«. Iza rata 1921. reorganiziralo se kao središnjica planinarskih društava sa sjedištem u Beogradu.

U Bosni i Hercegovini djelovalo je prije rata pod vladinim nadzorom »Društvo planinara Bosne i Hercegovine«, koje se poslije rata reorganiziralo i ima danas 7 planinarskih kuća i preko 1000 članova.

Da spomenemo još prilike u Dalmaciji. God. 1902. utemeljeno je u Zadru samostalno planinarsko društvo »Liburnia«, koje iznaj-

mljuje samostan sv. Benedikta na otoku Pašmanu, kaštel sv. Mihovila na Ugljanu i od vojne uprave tvrđavu sv. Lovrijenca u Dubrovniku i uređuje ih za planinare. Počasni član Alfons Pavić izdaje poznatu monografiju »Mosora« u 3 jezika. Rade na markaciji putova južnog Velebita.

Danas su pretežito sva negdašnja autonomna provincialna društva udružena u središnjicu »Hrvatskog planinarskog društva«, koje ima maticu u Zagrebu (3896 članova) i 39 podružnica, koje imaju 2465 članova, ukupno 6361 u god. 1927./28. Posjeduje 11 vlastitih planinarskih kuća sa 70 kreveta i 114 ležaja i 9 tuđih skloništa, koje se prema ugovoru ili dozvoli mogu upotrebljavati.

Od 39 podružnica 26 su u užoj Hrvatskoj, 4 u Slavoniji, 2 u Bosni, a 7 u Dalmaciji, i to: »Biokovo« u Imotskom, »Borak« u Kraju Podgori, »Mosor« u Splitu, »Orjen« u Dubrovniku, »Svilaja« u Sinju i nove podružnice »Primorsko Biokovo« u Makarskoj i Kninu (u osnutku), dok je »Kamenar« u Šibeniku nedavno prestao djelovati.

»Hrvatsko Planinarsko Društvo« sklopolo je g. 1925. savez sa »Slovenskim Planinskim Društvom« u Ljubljani, »Srpskim planinskim društvom« u Beogradu, Planinskim društvom »Fruška Gora« u Novom Sadu i »Društvom planinara Bosne i Hercegovine«, u koji je savez stupilo g. 1928. i HPD »Runolist« u Zagrebu. Članovi HPD-a središnjice i njezinih podružnica uživaju reciprocitetne pogodnosti u svim kućama saveznih društava i Schweizer Alpen-Cluba, a uz markice Asocijacije slavenskih planinarskih društava, osnovane g. 1925. u Tatrama, i u kućama »Kluba Čehoslovačkih turista« u Pragu, Poljskog tatranskog društva u Krakovu i Bugarskog turističkog društva u Sofiji.

Sa razvitkom HPD-a raste i razvija se broj njegovih turističkih kuća. God. 1878. grad Zagreb sagradio je prvu lugarsku kuću na Sljemenu (920 m), a g. 1912. i 1925. je HPD nadogradilo i proširilo. Sad ima 60 kreveta i 12 zajedničkih ležaja, te je trajno opskrbljena.

1. Pod imenom »Tomislavov Dom« ona je najljepše uređena planinarska kuća, te je ljeti iznajmljena stalnim gostima. Važno je sa higijenskog stanovišta, da je za boravak dulji od 3 dana potrebno liječničko posvjedočenje, da dotičnik ne boluje od infekcione bolesti.

Od 20 što planinarskih kuća, što skloništa, gotovo polovica se nalazi na Velebitu.

2. Krajačeva kuća na Zavižanu 1600 m na Sjevernom Velebitu s prekrasnim vidikom na more i otoke i na šumoviti Velebit; opskrbljena od 15. V. do 30. IX., ima 12 ležaja. Prilazi iz Senja, Sv. Jurja, Starigrada (s primorske strane) i iz Krasna (s ličke strane).

3. Sklonište na Rožanskim Kukovima (1640 m) (Sjев. Velebit) u divlje romantičnom planinskom kraju; u gradnji, otvara se prije ljetne sezone. Prilazi: kao Krajačevoj kući i iz Jablanca preko Alan.

4. Sklonište a Mirovu (1380 m) pod Alanom u Sjев. Velebitu. Prilazi: iz Jablanca, Krasna i Kosinja. Ključ u lugarnici kraj kuće (ljeti).

5. Sklonište u Strugama pod Rožanskim vrhom i Liscem u Sjев. Velebitu (oko 1200 m). Prilaz iz Jablanca.

6. Planinarski dom na Visočici (oko 1500 m) gradi podružnica »Visočica« u Gospiću; otvorit će se ovoga ljeta.

7. Gojtanov dom u Dulibi (708 m) pod Crnopcem; opskrbljen cijelu godinu. Prilaz sa želj. postaje Cerovac (kraj Gračaca).

8. Sklonište pod Sv. Brdom (sagradio g. I. Gojtan, predsjednik HPD podružnice »Visočica«). Pristup sa Potpraga, Selina i sa postaje Lovinac. Otvoreno.

U romantičnom Gorskom Kotaru, koji je kao stvoren za srednje planinarstvo i ljetovanje na svježem planinskom zraku, ima HPD ove kuće i skloništa:

9. Kuća Dragutina Hircia na Bijelim Stijenama (1300 m) u Velikoj Kapeli. Prilaz iz Ogulina preko Jasenka ili iz Lokava preko Mrkoplja i Begova Razdolja. Ključ u Jasenku i Begovu Razdolju.

10. Kuća HPD podružnice »Velebit« (Sušak) na Obruču (1118 m) nad Grobničkim poljem s prekrasnim vidikom na Jadran. Cijelu godinu otvorena i opskrbljena; podesna za ljetovanje i zimski šport.

11. Kuća u Gornjem Jelenju (882 m), na raskršću cesta Lokve — Sušak i Lazac — Meja i Bakar, 3 sata udaljena od vrhova Risnjaka (1528 m) i Snježnika (1506 m); cijele godine otvorena i opskrbljena, zgodna kao uporište za zimski šport i za ljetovanje. Upravu kuće vodi HPD podružnica »Runolist« u Lokvama. Pod Risnjakom i Snježnikom još su ova tri skloništa:

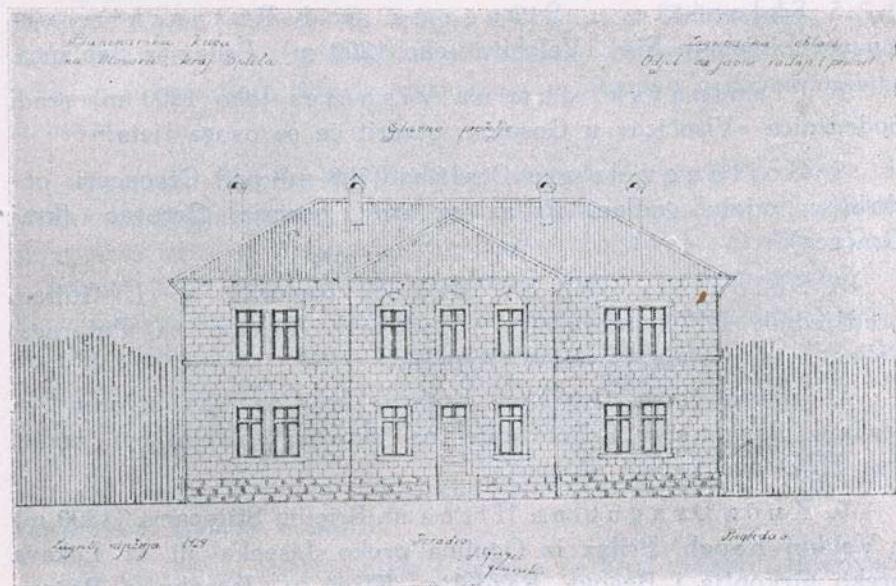
12. Sklonište u Smrekovcu (1250 m) pod Risnjakom. Prilaz iz Delnica preko Crnog luga, iz Lokava preko Zelina i Suhe Rječine, iz Fužine i Meje preko Gornjeg Jelenja.

13. Sklonište u Platku (900 m) u šumarskoj kući vlastelinstva kneza Turn-Taxisa. Prilaz iz Gornjeg Jelenja, Lasca, Grobničkog Polja i od planinarske kuće pod Obručem.

14. Sklonište u Mrzloj Vodici u zgradbi tamošnjeg oblasnoga planinskoga gospodarstva (konak za 3-4 planinara).

U Samoborsko-žumberačkom gorju ova su skloništa:

15. Mesićeva kuća na Japetiću (719 m). Prilaz iz Samobora i Jastrebarskog.

NACRT PLANINARSKOG DOMA NA MOSORU.

16. Sklonište na Prekrizju (519 m) pod Plješivicom. Cijele godine opskrbljeno. Zgodno za zimski sport i ljetovanje.

17. Sklonište na Stojdragi (650 m) u pitomom Žumberku (kod župnika) kraj ceste Samobor — Kalje — Jastrebarsko. Cijelu godinu opskrbljeno. Sa Stojdrage lijep vidik na planine Slovenije.

U romantičnom Hrvatskom Zagorju ima:

18. Sklonište na Ravnoj Gori (660 m) kraj Trakošćana, sa krasnim vidikom. Ovdje sada spremila gradnju planinarske

kuće HPD podružnica »Ravna Gora« u Varaždinu, dok je HPD podružnica »Ivančica« u Ivancu pripremila gradnju planinarske kuće i vidikovca na vrhu Ivančice 1061 m, najviše gore u Hrv. Zagorju.

Na Senjskom Bilu postoji još od prije rata:

19. Sklonište na Rujicama (1210 m) ispod Jadičeve planine; vlasništvo je braće Krajač. Pristup iz Senja. Ključ kod g. Fr. Krajača u Senju.

20. Sklonište u šumarskoj kući na Uzničkoj kosi (oko 1000 m) na Mosoru. Prilaz iz Splita preko Žrnovnice. Ključ kod prof. U. Giromette, predsjednika HPD podružnice »Mosor« u Splitu.

Dok planinarstvo u jednu ruku pomaže razvoj prometa stranaca i tako postaje vrelom gospodarske privrede, u drugu ono je vrlo važno s obzirom na svoj profilaktični značaj za jačanje čovječjeg organizma. Osim toga ima u njem dosta etičkih i socijalnih elemenata. Planinarstvo još djeluje kao veza između sela i grada. U doticaju sa zapuštenim, bijednim stanovnicima našega krša, postaje nam jasno, kojim se pravim putem ima poći, da se to stanje popravi. Učeći od naših žilavih, sirotnih Zagoraca, ustrajnosti i žilavosti u započetom radu i približivši naše znanje tom zapuštenom stanovniku naše zemlje, imamo svjetlike ciljeve pred sobom. U razravoj sadašnjici otvaraju se pred nama širi horizonti i pozitivna vjera u skora fizički i moralno bolja, jača i srećnija pokoljenja.

*
* * *

Po Grotjahnu se već skoro u trećini čovječanstva mogu zapaziti prvi tragovi degeneracije. U nervozni i uskoj borbi grada gubi čovječanstvo postepeno svemoćnu vezu s prirodom i ritam muživota postaje vještački.

I u nas treba da prodre shvaćanje, da je fizički odgoj u skladu sa otpornošću i zdravljem, moralna dužnost svakoga čovjeka prema zajednici. To je jedini put, koji vodi k vrednijoj budućnosti. Jer po Boigey je fizički odgoj skupa sa intelektualnom kulturom stožer, oko kojeg se okupljaju svi oni, koji su u svijetu sačuvali nadu, da će privesti čovječanstvo zdravlju, ravnoteži i harmoniji. Spas je ljudstva u što užoj vezi sa prirodom, uzlazu i dizanju na njene visine, koje su podobne da nas fizički i psihički preporode. Prostranost horizonata ukida uskogrudnost bolesnih ambicija stanovnika grada, očituje zakone vječne

etike, smisao života, vječnu ljubav, koja se osjeća u svakoj travci i svjetlosnoj zraci.

Literatura: Gärtner: Hygiene.

A. Rollier: Die Heliotherapie der Tuberkulose.

Dr. B. K. Vogt: Die Heilbedingungen für die Tuberkulose in Hochgebirgsklima.

Plotnikov: Fotokemija u službi terapije i biologije pomoći svijetla.

S. Ivanić: Iz higijene i nauke o životu.

Dr. Ž. Hahn: Lječilišta radničkog osiguranja.

»Hrvatski Planinar« god. 1921.-22.-24.-25.

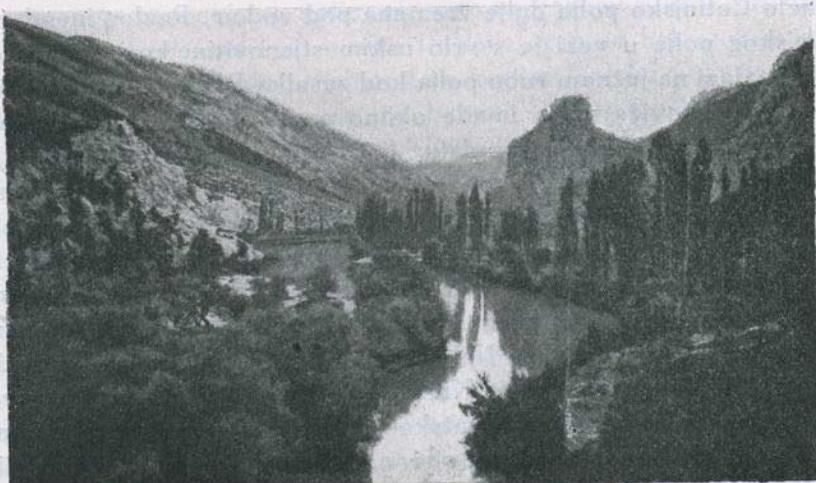
Dr. JOSIP POLJAK ZAGREB.

CETINA

Poznata je činjenica, da su krajevi našega krša u pretežnoj česti bezvodni, t. j. da u njima nema dobre izvor-vode i otvorenih riječnih vodotoka. Razloge tome tražiti nam je u rudnom sastavu kamenja, koje izgrađuje te krajeve. Ogromni prostor naših krških krajeva sastavljen je od vapnenačkog kamenja, koje je kod boranja svoga nakon taloženja iz morskih voda i kod postanka naših krških brda i dolina djelovanjem tektonskih sila razlomljeno i razdrobljeno. Posljedica je toga, da je cijeli masiv dinarskih planina, t. j. krajeva našega krša, bio providjen sistemima pukotina, od kojih nekoje sežu do stanovite dubine, a nekoje zalaze kroz cijelu debljinu vapnenačkog sloja sve do njegove nepropusne podloge. I baš su ovi sistemi pukotina razlogom, da je krš bezvodan, a u pretežnoj česti i gol, jer sve oborinske vode, koje panu na površinu krša, gube se naglo kroz prije spomenute sisteme pukotina u dubinu, odnoseći sobom i ono malo humusa, što se na površini stvara. Te sve oborinske vode skupljaju se duboko pod površinom u razne što jače što slabije podzemne riječne vodotoke, koji opet na stanovitim prodornim mjestima površine u povodu hidrostatskog tlaka izbijaju kao orijaška jaka voda krša. Kako su redovno takova vrela vezana na krške doline duboko urezane u masiv krša, redovno nam pružaju najljepše i najromantičnije krajeve sa svim osebujnostima krške hidrografije. Redovno nastupa uz jedno jako vrelo po više slabijih, a ima opet slučajeva, kao kod Une, Mrežnice itd., da postaje rijeka samo iz jednog ogromnog vrela. Sva ta velika krška vrela ne izbijaju iz nutrinje u obliku slapa, nego ona stalno izbijaju iz dolinskog dna kao iz nekog ogromnog kotla, u kojem voda neprestano ključa i

diže se, izljevajući se preko ruba kotla i stvarajući odmah jaku rijeku sa znatnom količinom vode. Te rijeke protječu kamenitim dolinama, izlaze u otvorena polja, zalaze ponovno u stjenovite doline, rušeci se nizom prekrasnih slapova, stvarajući tako najljepše i najzanimivije krajeve našega krša. Bez tih rijeka bio bi krš još više pust i bez romantike, i one su baš onaj faktor, koji daju neki život i čar tim pustim krajevima, pretvarajući ih iz golog i pustog kraja u divne krajeve, pune divlje romantike.

Među takve krške rijeke pripada i Cetina, koja na svom dugačkom toku protječe kroz prekrasne doline naše kršne Dalmacije. Catina izvire sjeverno mjesata Vrlike u kutu, što ga čine izdanci gorskog sklopa Crni Krš s najvišom glavicom Kapnica 1539 m

DOLINA CETINE ISPOD SELA TOMAŠEVIĆA

Foto : Dr. J. Poljak

zvanom još i Anića glavica te krškom visoravni Grab na južnom podnožju samog vrha Dinare. U tom kutu, koji je odlomljen od zaleda za kojih 10 m pod dolomitnom stijenom, nalazi se ovalni bazen sa duljom osi od kojih 20 i kraćom od 15 m, ispunjen na oko posve mirnom tamno zelenkastom vodom. Pridemo li što bliže bazenu, vidimo, da voda nije mirna, nego da se u laganim ključevima diže, pa u sredini izgleda, kao u kotlu prije nego će voda zakipiti. Voda dakle dolazi u bazen u okomitom pravcu iz podzemlja, bistra, čista i u velikoj količini, pa se izljeva iz bazena i teče u pravcu južnom kroz otvoreno polje. Vrelo dakle Cetine predstavlja nam tipično vrelo krša, kako smo to prije opisali, pa voda dolazi iz dubine pukotinom, koja je nastala na granici krednoga dolomita i vapnenca. Jedan kilometar južno od vrela zalazi Cetina u prostrano

Cetinsko polje, gdje nasuprot zaselka Totić prima veću količinu vode, koja dolazi sa sjevera od zaselka Vukovići. Jugoistočni rub krške visoravni Grab pada odlomljenom stepenicom u Cetinsko polje i uz rub te stepenice nalazi se nekoliko jakih krških vrela istoga tipa kao i vrelo Cetine. Najjače vrelo je Vukovića vrelo, koje izvire na granici tercijernih konglemerata i krednoga dolomita, sa velikim obiljem vode, gotovo bi rekao, da je masa vode ovdje veća nego na samom vrelu Cetine. Nešto južnije je drugo Vukovića vrelo, a zapadno ovoga nalazi se treće vrelo zvano Slavićev vrelo, koje je nešto slabije od prva dva vrela. Nešto zapadnije leži napokon četvrto i najslabije vrelo, koje narod zove Nelaj vrelo, a koje se nalazi znatno više od ostalih vrela, t. j. ono je nešto iznad samoga ruba stepenice, pa je stoga i najslabije. Iz svih tih vrela izlazi za vrijeme oborina toliko vode, da je cijelo Cetinsko polje dulje vremena pod vodom. Razlog inundacije Cetinskog polja u vezi je s vrlo uskim stjenovitim koritom, u koje Cetina zalazi na južnom rubu polja kod zaselka Balek. U vrelu Cetine kao i oba Vukovića vrela imade obilno pastrva, koje okolišni žitelji love i nose u Vrliku na prodaju.

Uz vrelo i početak toka Cetine smjestilo se malo mjesto Cetina, nekoć sijelo županije cetinske, koja se spominje u X. vijeku, gdje su prema ispravama bili g. 1064. župan Dragomir za kralja Petra Krešimira i g. 1078. za kralja Zvonimira župan Pribina. G. 1210. poklonio ju je kralj Andrija II. kralju Domaldo, a zna se da je pripadala i knezovima Nelepićima i Tolovićima. (Hrc Dragutin. Prirodni Zemljopis Hrvatske. Knj. I. str. 587.). Nešto zapadno izvan sela Cetina nalazi se starohrvatsko groblje s polusušenom crkvom sv. Spasa, oko koje ima sva sila nadgrobnih kamenih spomenika zvanih stećci, koji su većinom nepravilno ograđeni bez ikakvih znatnijih ukrasa, poput velike množine stećaka u Bosni i Hercegovini.

Prošavši Cetina kroz Cetinsko polje zalazi kod Baleka u usku dolinu kamenitih i klisurastih strana i teče pravcem jugoistočnim do mosta sjeverno sela Gajak. Na tom putu kod mlinova zapadno sela Kaselja dolina je nešto šira, pa tu pada korito Cetine u stepenicama, a voda se razlijeva u bezbroju brzica (kaskada) do ispod mlinova, gdje se opet skuplja u jednoviti tok, prolazeći uskom kamenitom dolinom do gajačkog mosta. Od mosta preko sela Ježevića vodi put preko Podgradine na Sutinu pa na Kozju jamu i dalje u pravcu sjeveroistočnom na najviši vrh Dinare Troglav 1913 m. Ovo je najkraći pristup Troglava iz Vrlike za 6—7 sati hoda. Od mosta ruši se u nekoliko brzica Cetina dalje u istom smjeru i zalazi u dosta oširoko i romantično polje, što se proteže od Gajaka do južno Dragovića. Po prilici u sredini toga razmaka uz lijevu obalu nalazi

se selo Gornji Koljani sa brežuljkom Crkvina, gdje su nađeni ostaci starohrvatske crkve i groblja, odnosno bazilike, a u grobovima nađeno je raznih predmeta iz željeza, bronca i srebra. (F. Radić: Ostanci starohrvatske crkve i groblja u Gornjim Koljanima kod Vrlike. Starohrvatska Prosvjeta g. 1900. i 1901.).

Kod sela Dragovića prima jako krško vrelo Dragovice, i teče ponovno u usku kamenitu dolinu, koja se utisnula između litica Laklaca — Ljut (ljut = strašan krš) s lijeve i Tavana s desne strane. Odavle dalje teče čas širom čas užom dolinom kroz visoravan do mjesta Obrovca primajući s lijeve i s desne strane više krških vrela, među kojima je najveće i najjače vrelo Buljanin sjeverno sela Bajagić. Od Obrovca uzima Cetina smjer točno sjever-jug i istodobno zalazi u prostrano Sinjsko polje.

Ulazeci Cetina u Sinjsko polje gubi karakter krške rijeke, jer ne teče više stjenovitom dolinom, nego se razlijeva kroz prostrano Sinjsko polje, razilazeći se u više trakova, koji se nakon kraćeg ili duljeg toka opet sastaju u jednovitom koritu. Sinjsko polje je veliko krško polje u obliku trapeza, sa bazom Trilj—Sinj te stranicama Sinj—Obrovac, Obrovac—Grab i Grab—Trilj. U tom prostoru protjeće ga Cetina u pravcu Obrovac—Trilj držeći se u cijelom toku više lijeve strane polja. Sjeverni dio polja u pravcu Sinj—Otok pretežno je podvodan kroz cijelu godinu, kao i dio polja uz lijevu obalu od Otoka do Jabuke. Zapadni dio polja, koji se nalazi uz desnu obalu a istočno ceste Trilj—Sinj, suh je za vrijeme ljetnih sušnih mjeseci. Poradi toga pretežnu čest polja zapremaju košanice, a samo na skrajnjim rubovima polja plodna je zemlja težatnica. Na južnom dijelu polja jugozapadno Jabuke prima Cetina s lijeve strane jaki potok Ruda, koji dolazi od istoka iz dvaju vrela na podnožju Varda brda 924 m nedaleko kuća sela Mala Ruda. Ruda potok prima kod zaselka Čosić jaki potok Grab, koji izvire istočno sela Grab. Ovako združene vode teku prema jugu kao Ruda potok, pa se ulijevaju u Cetinu jugozapadno sela Jabuka. Time se je znatno uvećao kvantum vode Cetine, koja kod mjesta Trilja zalazi ponovo u stjenovitu dolinu zadržavši svoj smjer sjever-jug sve do istočno mjesto Biska, odakle teče smjerom sjerevozapad-jugoistok sve do Zadvarja.

I ako su krajevi, kojima Cetina protječe od izvora do Trilja, puni prirodnih krasota i divlje romantike, ipak u mnogom ne daje nam taj dio toka prave značajke krške rijeke. Tek onim časom, kada Cetina južno Trilja zalazi u kršku visoravan na sjevero-istočnom podnožju Mosora urezavši svoje korito duboko u kameni masiv platoa, zadobila je svoj pravi značaj krške rijeke. Dolinske strane duboko su urezane u svijetle gotovo sladorno bijele kredne vapnence,

tok joj je polagan, kao kod svih krških rijeka, voda plavkasto modra, pa sa posve slabim nagibom korita dolazi sve do Zadvarja. Kraj, kojim protječe južno Trilja, lijep je i bogat prirodnim krasotama sve do sela Blata, gdje Cetina ulazi u strašnu kršku golet, koju i sama narodna imena kao Pustinja, Ljut i Gola glavica jasno i dobro karakterizuju. Prolazeći kroz tu kršku golotinju od Blata do Zadvarja, prerezala je Cetina svojim koritom izravnu spojku planine Mosor sa Biokovom, pa su tako njene dolinske strane postale graničnom crtom između tih dviju golih i krševitih planina Dalmacije.

Taj dio korita Cetine ima tipične značajke kanjona, pa je njen korito na tom dijelu toka najuže, a dolinske strane su strme kamenite litice visoke na mjestima i do 100 m. Došavši do sjevero-

PRODOR CETINE KOD OMIŠA

Foto : Dr. J. Poljak

zapačno mjesa Zadvarja čini Cetina manji zavoj prema jugozapadu, pa se spušta gotovo okomitom 60 m visokom stepenicom u niže korito snijevši tako svoju bazu od 190 m morske visine na 70 m ispod električne centrale. Na tome mjestu ruši se voda Cetine kroz presvodenii otvor jakim i velikim slapom zvanim *Gubavica* uz silan šum i štropot u svoje niže korito. Veličanstvena i čarna je slika, što nam se pruža sa pogledala zapadno Zadvarja prema slapu Gubavice i dalje kanjonom Cetine sve tamo do umjetno sačinjene brane. Pred nama se razvio krški plato Ljut, sav gol i kamenit iščičkan tu i tamo s kojim zelenim grmečkom, a svjetlosivi i bijeli kredni vapnenac blijesti u žaru podnevнog ljetnog sunca tako, da si prinužden svaki čas tražiti drugu sliku, jer ona bjeloća i sjajanje ugrijanog kamena umaraju oko gotovo do besvjestice. Svrneš li

pogledom prema dolje, zapažaš srebrni trak Cetine, koja se lagano giblje svojim stjenovitim koritom, pa na čas izgleda, kao da nestaje ispred očiju, jer nam ju zakriva kamena priječka, kroz čiji otvor probija snježnobijeli trak, koji se ruši s velikom bukom, rasprskavajući se u oblak vodene prašine, koja na daleko i široko ovlažuje cijeli kraj. A kad zrake sunca zgodno panu na taj oblak vodene prašine, ukazuje nam se sredinom prekrasna duga, da se opet za čas raspline u sjeni klisuraste obale Cetine.

Ispod slapa teče Cetina dalje jugozapadnim smjerom još neko vrijeme kroz krški plato krednih vapnenaca, pa ostavljući ga izlazi u novu dolinu posve novog karaktera. Na tom mjestu sagrađena je hidroelektrična centrala od 25.000 HP, koja opskrbljuje cijelo srednje dalmatinsko primorje električnom snagom.

Stupivši iz krškog platoa u novu dolinu zauzima Cetina i posve novi smjer tako, da od električne centrale do pred Omišem teče u pravcu od istoka k zapadu, a tek kratki konačni dio u smjeru prema jugu. Kako se iznenadno ruši do 150 m visoka stepenica između platoa Ljut i dolinskog dna Cetine južno Podgrađa, tako se isto iznenadno mijenja i slika cijelog kraja oko tog dijela Cetinske doline. Gore na stepenici pusti i goli krš, prava kamenita pustinja, a ispod stepenice pitomi i zaobljeni brežuljci zasađeni kulturama vinograda i smokava, ispod kojih teče pitomom i zelenom dolinom zelenkasta Cetina, koja se proteže prema zapadu sve tamo do sjeverno sela Tomašević. Kud god pogledamo, svud je uz Cetinu bujno zelenilo, svuda vinogradi, između kojih se slikovito ističu kućice brojnih zaselaka nanizanih na obroncima oblih brežuljaka. Što više, zapažamo po tom kraju i na više mjesta vrela izvor-vode, koja je tako rijetka u krajevima krša. Razlog toj velikoj promjeni površinskog lica toga dijela toka Cetine leži u sastavu tla, koje nije ovdje izgrađeno od vapnenca nego od tercijernog fliš pješčenjaka i lapora, koji dolaze duž dalmatinske obale čas u široj čas u užoj zoni.

U konačnom dijelu svoga toka od utoka potočića Drinjaka na desnoj obali Cetine sjeverno Tomaševića sužuje se opet korito njeno, jer zalazi u stjenovitu dolinu, čije su strane izgrađene od jako raspucanih tercijernih vapnenaca. Dolina zauzimlje opet karakter kanjona sa visokim strmo odlomljenim stranama, na mjestima je posve uska, tako da obje obale sačinjavaju dolinske strme kamenite stijene, a na mjestima se opet proširuje, pa se s obje strane nalaze lijepi livade i vrtovi, po kojima nalazimo slikovita stabla jedne vrste topole, koja svojim visokim piridalnim oblikom podsjećaju na jablane s tom razlikom, što im je kora posve bijela, a i lišće znatno tamnije boje. Između njih dolazi rakita, na mjestima orah i smokva, a oko nekoliko mlinica nalazi se obilje raznolika cvijeća.

Osobito lijep, romantičan i slikovit je kraj oko Radmanova mlina, odakle je lijep pogled na klisurastu obalu Cetine i na njenu lijepu i zelenu dolinu. Ispod Radmanova mlina koja 2 km naglo se sužuje korito, a s obje strane Cetine uzdigle su se do 200 m visoke gole stijene, pa na prvi pogled izgleda, kao da je dolina zatvorena ogromnom kamenitom priječkom. Tek kada lijepom cestom, koja se neprestano vijuga uz lijevu obalu Cetine, dođemo u neposrednu blizinu stijena, vidimo, da je Cetina prorezala tu ogromnu priječku i zašla u dosta široko i dugo polje, koje se raširilo njenom desnom obalom sve tamo do podnožja Poljica. U skrajnjem sjevernom kutu polja smjestilo se ubavo mjestance Z a k u č a c, iznad kojega dolazi sa sjevera potok Ilinac, koji se slapom ruši niz bijelu kamenu liticu u zakučačku uvalu i dalje teče kroz polje u Cetinu. Na zapadnom dijelu polja opet su se dolinske strane primakle posve blizu jedna drugoj, a kroz taj tjesnac probija se konačno Cetina, da se ispod Omiša ulije u more. Tu se je na lijevoj obali smjestio gradić O m i š, stari rimski Oneum, a na desnoj obali ispod brda Babljače mjestance P r i k o (u tamošnjem dijalektu znači s onu stranu rijeke). Oba ova mjesta važna su u staroj hrvatskoj historiji. Omiš bio je glavni župski grad Neretvanske oblasti, koja je sezala od Cetine do Neretve, a znamo, da je neko vrijeme za narodne dinastije na Cetini svršavala granica Hrvatske, koja se kasnije proširila do Neretve. Iznad Omiša na strmom brdu diže se još i danas stara hrvatska gradina, a iznad ove nebu pod oblacima strši stari Viseć grad. Gospodari Omiša, kao i cijele Poljice bili su K a č i Ć i, iz kojeg plemena potječe i posljednji hrvatski kralj P e t a r. U Prikom tik do željeznog mosta, koji spaja Omiš sa Prikom, nalazi se velika i prostrana zgrada »Ilirska Sjemenište«, u kome su se odgajali popovi glagolaši, a utemeljio ga je splitski nadbiskup Pacizika Bieze (god. 1746.—1756.) Dokinuto je 1879., a 1912. kupila ga je novoosnovana općina Poljička, u kojoj se i danas nalazi. Tik do zgrade nalazi se malena crkvica Sv. Petra, koja se spominje u poveljama kralja Slavca ili Slavića (1073.—1075.) i kralja Zvonimira g. 1080. Iz Omiša vodi danas lijepa cesta u pravcu istočnom duž lijeve obale Cetine na Zadvarje, druga u pravcu sjevernom ispod Bubljače na Zakučac, pa brojnim serpentinama u Gatu. Na zapad ispod glavice Balote u Split, a na protivnu stranu prema Rogoznici. Zgodnim parobrodskim vezama povezan je Omiš sa Splitom i Makarskom, a poštanskom automobilskom vezom sa Splitom i Zadvarjem.

BILJEŠKE S PUTA I IZLETA OD DUNAVA DO OHRIDA.

(Nastavak)

Hajdemo mi našim skopljanskim purgerima-planinarima. Dok jedni cjelivaju svece u crkvi, drugi obližuju svoja usta spremajući vani razne đakonije i krkanluke. Vidjela me jedna poznata obitelj, domaća, pa me uvukoše k sebi, a meni opet jako teško ... Sjednemo mi za jelo, pa ded maži i, razumije se, zalistaj, ali ne svetom vodom. Dobio ja i neku salvetu, možda je bila krpa za suđe, pa je razmotam, da izgledam »jevropski«; kad tamo, u njoj se sakrile tri četiri živinice, pa miruju. U Zagrebu bi možda dame padale u nesvijest, a ljudi bacali tanjur u glavu gazdi; ali ovdje, jok! Lijepo ja njih uklonim, pa kao da nije ništa ni bilo. Poslije izvadi moj gostoprimeč nož, sa kojim je jutros na rijeci obrezivao nokte na nozi (ekelhaft; — rekle bi Zagrepčanke) i nareže mesa, pa da vidiš, kako se mota. Što ćemo! Stara je poslovica: Si vivis Romae, ako živiš u Rimu, živi rimskim načinom. Ispočetka bilo je svakako i meni, dok se nijesam naučio i na janjetinu pečenu na — loju. Pa vilica i nož! Što ne bi još vi »truli zapadnjaci«? Zašto se ne bi vilica, već ako je tu, upotrijebila i kao češalj? Moj tajnik, sluga, kuhar, blagajnik Muharem, i više časti je on nosio — u potrebi je mazao »viks« na cipele sa mojom četkicom za zube: kako je meni onda bilo ujutru, kad sam htio prati zube, ne trebate ni pitati. Premda i naši djedovi, za vrijeme rata, znali su komadom slanine najprije namazati čizme, pa brkove, a poslije bilo je još i da se pojede. Držim, da bi mi i slavni Lukulo zavidio, kojemu inače zamjeram samo za to, što nije upotrebljavao »sodu bikarbonu«, kad sam bio na časti kod jednog Arnauta. Ja kao gost odmah do njega, pa redom domaći: odreže komad janjetine, propisno nalojene, odgrize zalogaj, pa doda meni, odgrizem i ja, dodam zatim trećem i tako redom. Poslije opet drugi komad i tako dalje. Da nijesam prestar, otiašao bih i ja sada u pustinju i jeo skakovce, koji su još uvijek bolji od janjetine na loju pečene. Jednom sam kao dječak imao u jednoj ruci komad kruha, u drugoj hrušta da pravim zvrk, pa sam jadnog hrušta turio u usta i pojeo mjesto kruha. Nije bilo ni tako loše, malo ogreblo, ali ja kao cigan, kad je jeo sapun misleći, da je to sir ... Pa poslije deder udri sviraj u zurle i goćeve — kakovi jazzovi i dezovi i trublje jerihonske! Tko nije čuo udarati i svirati pravi macedonski orkestar, taj uopće nema smisla, da sa stalnim abonentom sluša produkcije u Glazbenim Zavodima, u koje se razumije kao magarac u kantar. Kad krenu svatovi, stani pa se

čudi: najprije ide jedan fijaker i u njemu kraj kočijaša dere neko ciganče u goč, za njim u drugom fijakeru opet kraj kočijaša svirač na zurle zajačurio se kao puran od duvanja, dok onaj u trećem fijakeru, što lupa o dva velika bubnja, već se pretvorio u majmuna, služeći se svime i svačime, samo da što više i glasnije buči... Ali zato cigo kraj mene razvukao na violini, po mojoj čefu, tanko pa visoko, da umreš:

Da znaš, ludo mlado, da znaš
Kako je, lele, žalba za mlados...

Malo sam se opet zaletio od naših planinara, ali što čete: gdje je govora o gozbi, mora se doći i na glazbu, a kada si na glazbi, onda pomoz Bože, guraj niz ledinu...

Teda, negda, krenem i ja da se penjem na obližnji vrh i nakon hoda od četiri sata i pojedenog tuceta »paradajza«, eto me gore. Baš kad sam se pojavio iza zadnje pećine, preda mnom na deset petnaest koraka sjedio je u svem svojem ponosu i ljepoti orao, suri orao, kao živi grb ove planine, slobodne i gorde. I nije se odmah digao: gledao me je kao da me pita, što tražim ja tu, zemaljski stvor, kako ja mogu razumjeti što znači i gdje je prava sloboda. Stajao sam pred njim slično, kao što onaj plašljivi gmazavac Smuk u Gorkijevoj priči nije mogao razumjeti, zašto tako bolno ječi ranjen sokol nemoćnih krila, a pogotovo, zašto se je još zadnjim trzajem bacio niz pećinu, da umre u zraku, u slobodi... Dugo sam gledao za njim, kada je poletio gore, vrh timora...

Išik-Ešik.

Moj factotum Muharem bio je veliki mangup. Poslao je jednog slugu, zvao se Krsto, rodom negdje iz Boke, da mi iz čaršije donese turske novine »Išik«, to će reći zrak. On, kako je tek par dana živio dolje, izlazeći iz kuće zaboravio je tu riječ, pa upita Muharema, kako se zovu te novine? A ovaj će mu: »ešik« (»magarac« na hrvatskom). Ponavljujući neprestano tu riječ u sebi, ispadne na čaršiju i prvom će prodavaču novina: »Ešik«. Ovaj ga poprijeko pogleda pa ništa. On će drugom isto tako ešik, pa kad je i ovaj šutio, on će mu još par puta »ešik«. Dosadilo prodavačima, da ih on neprestano naziva magarcima, pa se skupiše i udri po njem. Jedva uteče jadnik, pa će meni, da mi se potuži.

— A kako si tražio?

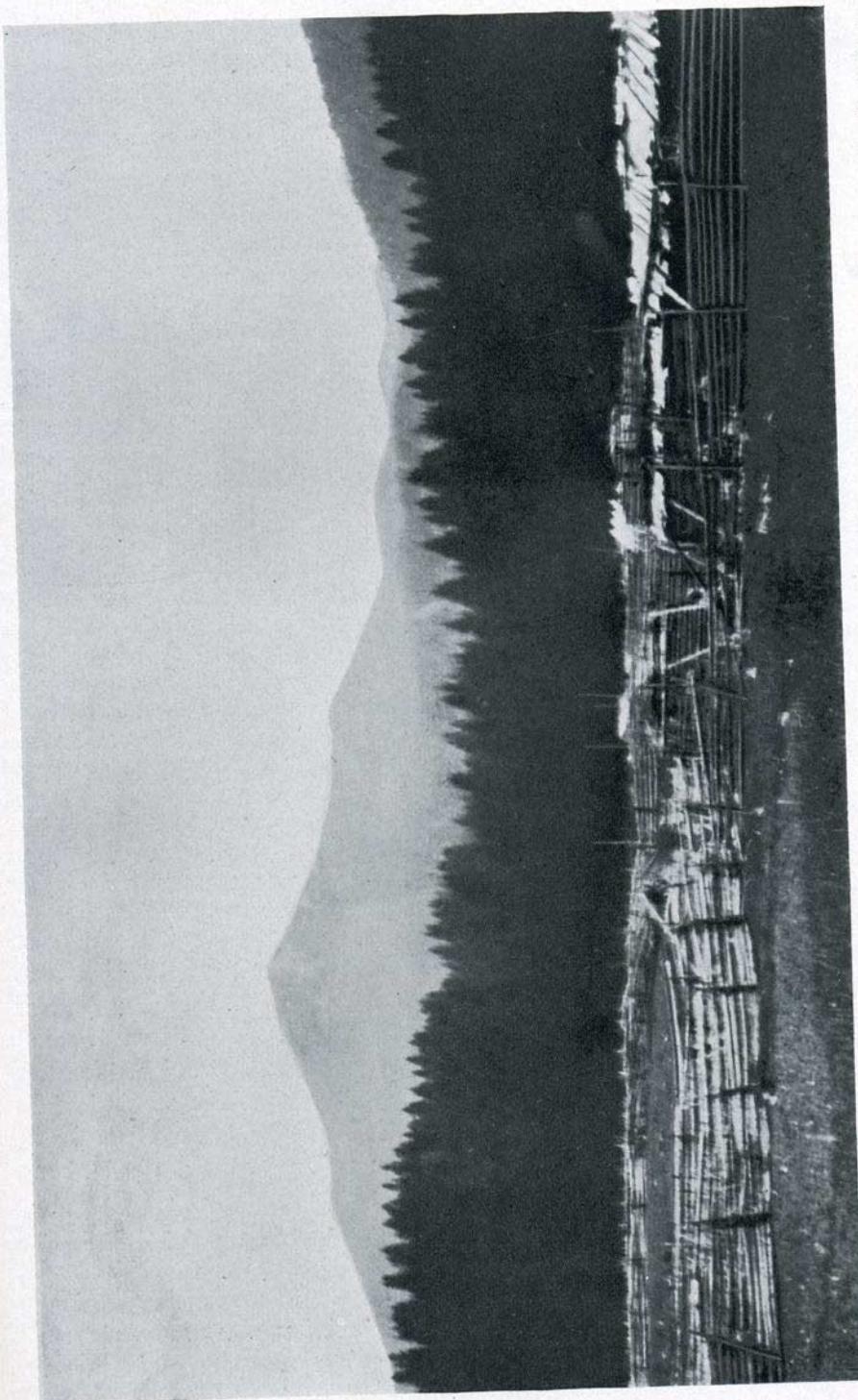
— Pa ešik.

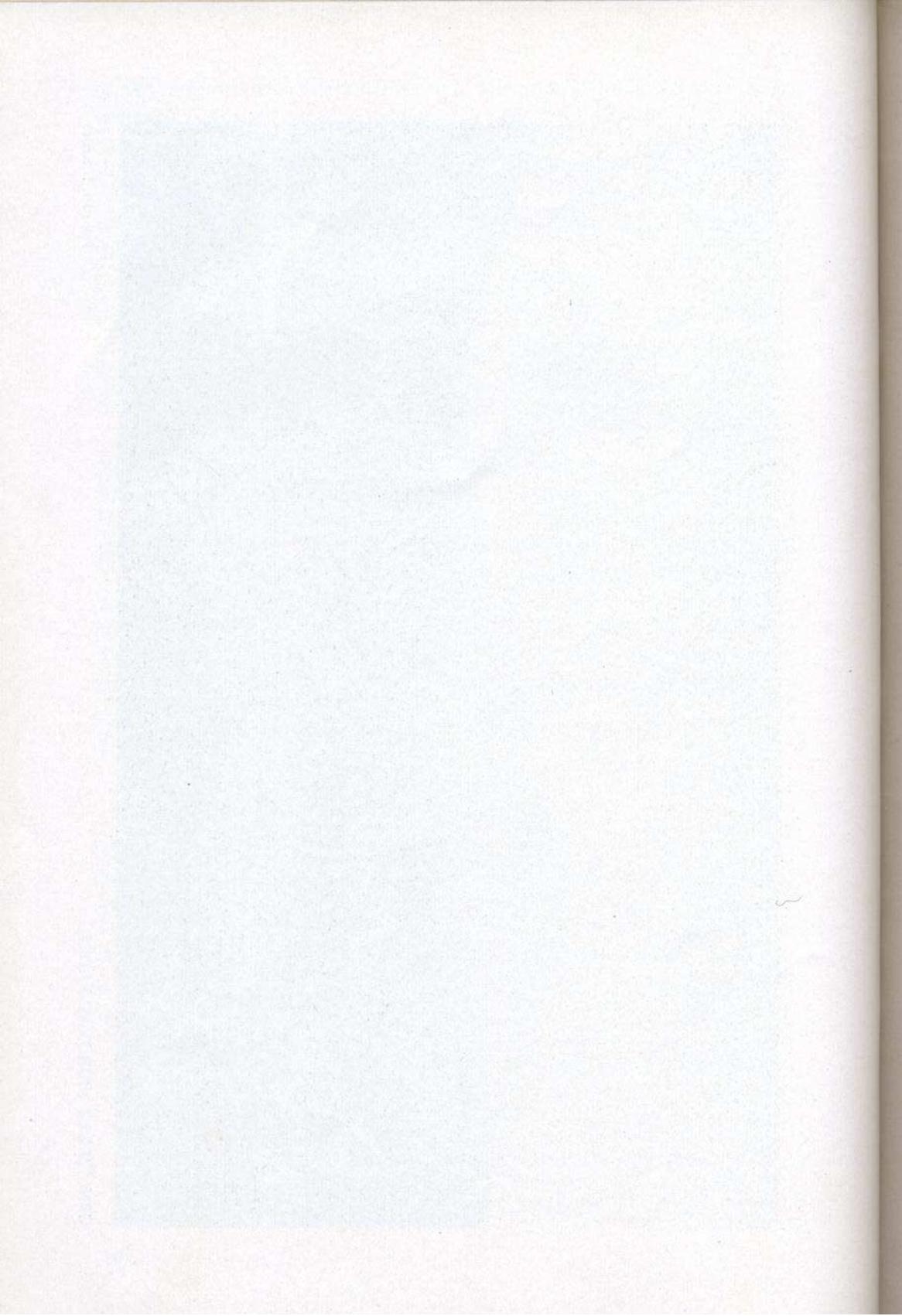
— Ešik! Pa ti si pravi ešik! — Išik!

— Nije li to svejedno?

CRNI PADEŽ (BOROVAC-PADEŽ)

Foto: Dr. I. Krajač

— Nije, čovječe, išik znači zrak, a ešik magarac.

Sad Krsti sine u glavi, kako ga je Muharem nasamario. Kako su se njih dva poslije nagodili, nije teško pogoditi. Ako se ne varam, slično kao kad je Mark Twain stao na kurje oko boksaču i nakon šest tjedana se probudio u postelji...

(Nastaviti će se)

DRUŠTVENE VIJESTI

POGODNOSTI ČLANOVA HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA SREDIŠNICE U ZAGREBU I NJEGOVIH PODRUŽNICA:

I. Na željeznicama i parobrodim a:

1. na državnim željeznicama: a) kod pojedinačnog putovanja na izlete osobnim vlakom bez obzira na kolni razred 3 puta godišnje uz predočenje članske iskaznice s potvrdom o uplaćenoj članarinii kroz 2 godine i uz uvjerenje, koje valja 48 sati prije puta zatražiti u društvenoj poslovniči . . . . . 50% popusta

b) u grupama od 10 lica sa zajedničkim uvjerenjem, koje valja prije putovanja u društvenoj poslovniči podići, a na željezničkoj stanici dati žigosati, i to osobnim vlakom u 2. i 3. raz., kada putuju preko 50 kilometara . . . . . 50% popusta

a brzim vlakom, ako putuju u grupama od 15 lica preko 100 kilometara . . . . . 50% popusta

Kod putovanja u grupama moraju svi članovi putovati u istom kolnom razredu, a svaki mora imati uza se člansku iskaznicu. Ako u grupi ima više od 30 lica, mora voda puta 24 sata prije prijaviti šefu stanice, kojim vlakom putuju.

2. na Samoborskoj željezniči mogu pojedinci putovati uz predočenje članske iskaznice s potvrdom o uplaćenoj članarinii za tekuću godinu na blagajni . . . . . 50% popusta

3. kod Jadranske Plovidbe u grupama od 5 lica na svim prugama toga društva . . . . . 25% popusta

4. kod Dubrovačke Plovidbe pojedinci na pruzi Dubrovnik i natrag a) u 1. r. 30%; b) u 2. r. . . . . 20% popusta

II. U svratištima i gostonama (vidi popuste u prilogu).

III. U kućama i skloništima Hrvatskog Planinarskog Društva središnjice u Zagrebu i njegovih podružnica:

1. u Tomislavovu domu na Sljemenu (od noćenja i pristupnine) 50% popusta

2. u Krajačevoj kući na Zavižanu . . . . . 50% popusta

3. u planinarskoj kući na Obrćeu . . . . . 50% popusta

4. u kući u Gornjem Jelenju . . . . . 50% popusta

Iste ili slične pogodnosti uživaju članovi u našim kućama i skloništima: 5. u Prekrižju pod Plješivicom (ležaj 7 D 50 p, pristupnina 1 D); 6. na Strugama pod Rožanskim vrhom u Sjev. Velebitu; 7. u Mirovu pod Alanom; 8. u kući Dragutina Hirca na Bijelim Stijenama; 9. u Gojtanova u domu u Dulibi pod Crnopcem; 10. u skloništu u lugarskoj kući na Platku pod Snježnikom; 11. u skloništu u Mrzloj Vodici u zgradbi oblasnog gospodarstva; 12. u skloništu na Stojdragi; 13. u skloništu braće Krajač na Ruji-

cama ispod Jadićeve plani na Senjskom Bilu; 14. u skloništu u Smrekovcu pod Risnjakom, koje će se ove godine popraviti i preuređiti; 15. u Mesićevoj kući na Japetiću u Samoborsko-jastrebarskom gorju; 16. u novom planinarskom domu na Visočici i 17. u novom skloništu na Rožanskim kukovima, koji se ove godine otvaraju; 18. u šumarskoj kući na Uzničkoj kosi na Mosoru (vidi »Hrv. Planinar« br. 3.); 19. u planinarskom domu na Mosoru, koji se ovoga proljeća gradi; a otvorena su skloništa: 20. sklonište g. I. Gojtana pod Sv. Brdom u južnom Velebitu, i 21. sklonište na Ravnoj Gori kraj Trakošćana.

IV. HPD središnjica u Zagrebu stoji u odnosu reciprociteta sa planinarskim društvima, koja tvore »Savez planinarskih društava u kraljevini SHS« i »Asocijaciju slavenskih planinarskih društava«, te njegovi članovi, kao i članovi svih njegovih podružnica uživaju u njihovim kućama i skloništima iste pogodnosti kao i njihovi vlastiti članovi:

1. Savezna društva, koja imaju kuće i skloništa, jesu osim našega ova:

a) Slovensko Planinsko Društvo u Ljubljani;

b) Srpsko Planinsko Društvo u Beogradu;

c) Planinsko Društvo »Fruška Gora« u Novom Sadu;

d) Društvo planinara Bosne i Hercegovine.

Popis njihovih kuća i skloništa izlaže se u našoj društvenoj poslovnicici.

2. Asocijaciji slavenskih planinarskih društava pripadaju osim naših saveznih društava ova:

a) Klub češkoslovačkih turista u Pragu sa oko 120.000 članova i sa oko 80 planinarskih kuća;

b) Poljsko tatransko društvo u Krakovu s velikim brojem članova i kuća, osobito u Tatrama (Zakopane i Morsko Oko!);

c) Blgarsko turističesko družestvo u Sofiji sa preko 4000 članova i sa više od 10 kuća.

Popis kuća tih društava izložit će se također u našoj društvenoj poslovničici, gdje se mogu dobiti i markice Asocijacije za društvenu iskaznicu.

Osim toga naši članovi uživaju reciprocitetne pogodnosti uz predočenje iskaznice u kućama glasovitoga »Schweizer Alpen Klub-a«, pa na isti način i u kućama Talijanskog Alpinskog Kluba u Torinu, kako nas uvjeravaju neki izletnici.

GLAVNE GODIŠNJE SKUPŠTINE NAŠIH PODRUŽNICA. Dosad su održale glavne godišnje skupštine ove naše podružnice: 1. HPD podružnica »Visočica« u Gospiću 3. II. o. g.; 2. HPD podružnica »Papuk« u Virovitici 10. II.; 3. HPD podružnica »Sjenički« u Krasici 3. III.; 4. HPD podružnica »Mosor« u Splitu 7. III. — Potanje izveštaje o njihovu agilnom radu donosimo u posebnoj rubrici u narednom broju, a onda podatke o drugim podružnicama, i to onim redom, kako nam budu stizali, da se tako u društvenom glasilu prikaže vjerna slika cijelokupnog rada i središnjice i njezinih podružnica, tih glavnih pomagača i jakih stupova HPD-a u njegovu kulturnom radu na planinarskom polju.

LIJEP USPJEH PLANINARSKIH IZLOŽBA U VIROVITICI I KOPRIVNICI. Naša radina podružnica »Papuk« u Virovitici priredila je od 25.—30. VIII. pr. g. na tamošnjoj gospodarsko-kulturnoj izložbi u svrhu propagande

poseban odio sa planinarskim slikama, koji je vrlo dobro uspio, što se vidi i iz diplome, kojom je podružnicu izložbeni i ocjenjivački odbor odlikovao.

Sličnu izložbu, ali u većem stilu, priredila je o Uskrsu revna i poduzetna podružnica »Bilo« u Koprivnici, te je postigla neočekivan i sjajan uspjeh. O njoj donosimo poseban izvještaj u narednom broju. Jednoj i drugoj podružnici srdačno čestitamo na uspjehu i zahvaljujemo na požrtvovnom radu.

NOVE PODRUŽNICE HPD-a. Nedavno osnovana podružnica HPD »Orjen« u Dubrovniku, održala je 23. II. svoju prvu redovitu glavnu skupštinu. U njoj je privremeni odbor sa predsjednikom g. Đurom Pany-em izvjestio o svom uspješnom radu oko osnutka društva, pa pošto mu je jednoglasno dana razrešnica, prešlo se na izbor novoga upravnog odbora. Jednoglasno su izabrani ova gospoda: predsjednik Rene bar. Lettis, tajnik Đuro Pany, blagajnik Josip Soltar, odbornici: Dr. Đuro Orlić, Dr. Rudolf Löwy (Trebinje), Ivo Kolić. — Pobliže o toj skupštini kao i o uspješnom radu ove radine podružnice bit će govora u narednom broju, u kojem će izaći i članak sa više slika o vrlo zanimljivoj »Mouljskoj Pećini« iz pera njihova člana g. M. Kusijanovića.

Dne 2. III. o. g. osnovana je nova podružnica u Makarskoj pod imenom »Primorsko Biokovo« poglavito nastojanjem g. ing. Iga Oraša, zaslužnog radnika na planinarskom polju i u Splitu s ovim privremenim odborom: predsjednik ing. I. Oraš, tajnik gđa. Opalinova, blagajnik Robert Radovanović, odbornici: Viktor Opalin i dr. Kleme Puharić. Srdačno pozdravljamo novu podružnicu sa željom, da živo poradi oko što jačeg razvoja planinarstva na Biokovu, toj najvišoj i najljepšoj planini srednje Dalmacije. — U osnutku je nova podružnica HPD-a u Starigradu kraj Sv. Jurja u Hrv. Primorju.

SKLONIŠTE U MRZLOJ VODICI U GORSKOM KOTARU. Prošle je jesenj bilo uskraćeno konačenje članovima našega društva u zgradbi tamošnjeg oblasnog gospodarstva za vrijeme trajanja domaćičkog tečaja, jer su učiteljice toga tečaja bile zauzele prostorije, u kojima bi inače konačili planinari. Pošto je taj tečaj dovršen, na našu je molbu g. dr. Zdravković, komesar oblasne samouprave Primorsko-krajiške oblasti u Karlovcu, dozvolio, da mogu članovi našega društva opet konačiti u toj zgradbi (3—4 planinara); samo se članovi upozoruju, da prigodom dolaženja, lijeganja i ustajanja paze, da što manje smetaju činovnicima gospodarstva u istoj zgradbi.

POGODNOSTI U SVRATIŠTIMA. Kako nam javlja naša novo osnovana podružnica »Orjen« u Dubrovniku, odobrio je g. Dragutin Polaček, vlasnik svratišta Grand Hotela »Petka« u Dubrovniku, članovima Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu i članovima naših podružnica popust na stanu i hrani od 10 posto uz predočenje društvene legitimacije sa uplaćenom članarinom za godinu 1929., na što se svi naši članovi središnjice i svih naših podružnica, koji putuju u Dubrovnik, naročito upozorju.

NAŠE SLIKE. Crni Padež (Borovac-Padež). Foto: Dr. I. Krajač. U sjevernom dijelu Srednjeg Velebita proteže se uzdužnim smjerom, po prilici sjever-jug, duga visoka ošumljena Štirovačka Duliba. U njoj su tri velike ravne čistine: sama Štirovača, bivša pilana 1102 m, druga južnija Jovanović Padež 1059 m, i oko 3.5 km od Štirovače južnije udaljeni Crni (Borovac) Padež 1165 m. Svaka od tih čistina ima po jedan ili dva nepresušna vrela žive kristalne gorske vode, od kojih je najjače ono, koje tvori potočić na samoj Štirovači. Sve ove pitome zelene ravne čistine opkoljene su krasnim vijencem stare guste crnogorice, koja se penje sve do istočnih i zapadnih vrhova s obje

strane dulibe. Najjužniji Crni Padež leži malo sjevero-istočno pod najvišim vrhom Srednjeg Velebita, pod impozantnom piramidom Šatorine 1624 m, na koju traje uspon sa Crnog Padeža nešto ispod 2 h. Svi ovi padeži u najčićem zraku crnogorice imaju pravu alpinsku, u ljetu relativno hladnu klimu sa vrlo malo vjetra, a položaj između gorskih kosa u vijencu vanredne crnogorice im je upravo divan. Jovanović Padež i Crni Padež su jače izvrgnuti suncu. Najljepši je Jovanović Padež, pa Crni Padež. Osobito kada gorsko sunce ljeti oživi svjetlozeleni fini čilim bujne vegetacije na posve ravnom padežu, koji u okrug zatvara kontrastni okvir visoke neprodirne tamne crnogorice, a sve to sa onom tamo iskonskom veličajnom tišinom prirode stvara jednu od najsavršenijih pozitivnih harmonija pitomog visokog gorskog kraja. Na Crnom Padežu oživljuje vidik jošte sjajni pogled na masiv Šatorine, koja se na ovoj slici u pozadini jasno ističe. U samoj Stirovači pridolazi i prirodna interesantnost ponora, u kojima se podzemni vodotok može — vele — do u kilometre pod zemljom pratiti.

Na Jovanović-Padež izilaze ljeti katolički Jovanovići iz Pazarista sa blagom, a na Crni Padež Borovci iz Prizne kod mora, tako da se tamo može dobiti slatko i, pravo ličko, kiselo mlijeko, koliko se hoće i za koliko se ljudi hoće. Život na ovim padežima je i danas onakav, kakav je bio u doba preistorije. Ljudi stanuju u drvenim kolibicama, uz koje su drvene štalice, sve ogradieno drvenim oborima za svaki slučaj obrane, kako je to ostalo iz prošlosti. Svake godine prenose svoje ljetne drvene kolibice na drugi dio padeža, tako da im blago u turnusu ognoji godinama cijeli padež radi povećanja plodnosti.

Štirovača i njeni padeži su danas lako pristupni, jer se autom može cestom Jablanac-Štirovača (najviša točka ceste 1412 m) doći do u srce Srednjeg Velebita t. j. do Crnog Padeža udaljenog iz Jablanca štirovačkom cestom preko Velikog Alana oko 37 km. Ove sezone, ako se nešto popravi cesta, ima nade, da će biti zaveden fakultativni autobusni izletni saobraćaj — Jablanac — Štirovača — Crni Padež u priključku na autobus iz Senja (Senj — Crni Padež ukupno oko 77 km) i na morsku vezu sa Rabom. — Dr. Ivan Krajač: Cetina. Foto: Dr. J. Poljak. Opis triju slika, od kojih su dvije u tekstu, a jedna na cijeloj stranici, nalazi se u članku »Cetina«.

SADRŽAJ: Dr. I. Krajač: Narodne planine i Hrvati (str. 85.). — Dr. Smiljana Mikačić: Planina i zdravlje (str. 88.). — Dr. Josip Poljak: Cetina (str. 96.). — V. Pavičić: Od Dunava do Ohrida (str. 103.). — Društvene vijesti. Pogodnosti članova Hrvatskog Planinarskog Društva središnjice u Zagrebu i njegovih podružnica (str. 105.). — Glavne godišnje skupštine naših podružnica (str. 106.). — Lijep uspjeh planinarskih izložba u Virovitici i Koprivnici (str. 106.). — Nove podružnice HPD-a (str. 107.). — Sklonište u Mrzloj Vodici u Gorskem kotaru (str. 107.). — Pogodnosti u svratistima (str. 107.). — Naše slike (str. 107.).

»Hrvatski Planinar« izlazi 10 puta na godinu; pretplata stoji godišnje D 50 (za dake i naučnike D 40); za inozemstvo D 70. — Pretplatu, reklamacije, rukopise i fotografije prima HPD središnjica u Zagrebu, Dolac broj 1. Odgovorni urednik: prof. Josip Pasarić, Ulica kraljice Marije 20. — Izdavač »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tiskar »Tipografije« d. d. Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Zagreb, Selska c. 39.